

VALTORP 1, GÅNGGRIFT
ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 1987-88

RAPPORT FRÅN PROJEKTET "GÅNGGRIFTERNA I
CENTRALA VÄSTERGÖTLAND OCH DERAS BAKGRUND"

KARL-GÖRAN SJÖGREN

INNEHÅLL

INLEDNING	1
MÅLSÄTTNING OCH UPPLÄGGNING	1
GEOLOGI OCH TOPOGRAFI	2
ÄLDRE UPPTECKNINGAR	2
FORNLÄMNINGSMILJÖ	4
ANLÄGGNINGSBESKRIVNING	5
GRÄVNINGSIAKTTAGELSER	6
FYNDMATERIAL	8
KOMMENTARER	11
LITTERATUR	13
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	14

INLEDNING

Projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund" bedrivs sedan 1985 av inst. för arkeologi i Göteborg och Skaraborgs Länsmuseum med ekonomiskt stöd från Humanistisk - Samhällsvetenskapliga forskningsrådet samt Grevilliifonden. Målsättningarna finns redovisade i två projektbeskrivningar (Heimann & Sjögren 1985 och 1986b). 1985 utfördes delundersökningar av 5 gånggrifter, för vilka en preliminär rapport föreligger (Heimann & Sjögren 1986a).

1986 fortsattes fältarbetet. I aug-okt detta år delundersöktes ytterligare två gånggrifter, Torbjörntorp 1 och Valstad 8. Dessutom gjordes kompletterande grävningar vid en av de 1985 undersökta gravarna, Gökhem 31, och provundersökningar av två boplatsområden i anslutning till gånggrifterna Gökhem 31 och Gökhem 71 utfördes. Undersökningarna i Gökhem gjordes i form av fältkurser vid arkeologiska institutionen.

1987 gjordes kompletterande undersökningar vid Valstad 8 samt Gökhem 31, och undersökningen vid den här aktuella graven, Valtorp 1, påbörjades. Dessutom genomfördes en provundersökning av en boplatz vid Lillegården i Karleby sn, Karleby 10.

Under 1988 har arbetena bestått av boplatzinventeringar i två mindre områden i Karleby samt Valstad-Hångsdala, slutundersökning vid Valtorp 1 samt en större undersökning av boplatzen Karleby 10. I den sistnämnda deltog även studenter från fältkursen i arkeologi vid Göteborgs Universitet.

MÅLSÄTTNING OCH UPPLÄGGNING

För projektets övergripande målsättning hänvisas till projektprogrammen (Heimann & Sjögren 1985, 1986b). Valet föll på den aktuella graven därför att den ingår i en centralt belägen megalitgravsgrupp, som innehåller tre tidigare undersökta gånggrifter (se nedan), samt därför att den tycktes ha ett välbevarat parti framför gångmynningen.

Undersökningen omfattade ett 36 kvm stort schakt framför gångmynningen. Här var vi intresserade av att få fram främst keramik- och benmaterial. Keramiken kan dels användas som dateringsunderlag, dels som underlag för jämförande stil- och råmaterialstudier mellan olika gravar och gravgrupper. Benmaterialet är av intresse dels ur näringsfångssynpunkt, dels som tecken på ceremoniella aktiviteter.

GEOLOGI OCH TOPOGRAFI

Gånggriften ligger i centrala Falbygden, på NÖ delen av den kalkstensplatå som omger Mösseberg. Ca 300 m åt Ö övergår platån i en sluttning ner mot Åslesänkan (fig 1).

Graven ligger i plan mark, i ett ca 80x30 m (SV-NÖ) stort impediment på alla sidor omgivet av åker. Åt Ö sluttar marken svagt från och med graven, och den kan därför sägas ligga på Ö kanten av en svagt markerad platå. Jorden i området är mycket grund, ca 0,2-0,3 m. Den består av en finkorning morän av grusig-moig sand med enstaka stenar. Berggrunden består av röd kalksten, genomdragen av talrika mindre sprickor. Berget går dock ej i dagen. Vid grävningstillfället, som hade föregåtts av en tids torka, kunde sprickorna ses som crop marks.

Närmaste vattenförekomster är dels den s.k. Odens källa, som rinner upp i sluttningen ca 450 m åt NV, dels en bäck ca 200 m åt N. Även i sluttningarna åt Ö kan källor och bäckar ha funnits. Detta område har dock utsatts för hård exploatering genom kalkstensbrytning.

ÄLDRE UPPTECKNINGAR

Området besöktes 1788 av Hilfeling, som noterade: "När man kommer förby Rösborga ses til wänster innan för stengiärdet äfven åtskillige grafvar af samma forme som Gigerommen, äfven sådan man komit genom ledet til och på Thorbjörntorps marck..." (VFT 1942:73).

Graven beskrevs därefter av Alander (1860:9), som följer: "Den nordligaste av dem har varit ganska anseelig, 48 fot lång och 12 fot bred. Qvar: östra sidohallerne norr om gången, och söder om densamme en (kanske en gafvelhall ?) samt ännu en liggande ett stycke öster om sistnämnde, jemte ett stycke av en hall; dessutom norra gafvelhallen, ehuru utfallen och öfverväxt af buskar, samt (utanför norra stugugafveln) ännu en hall liggande; gången till en del någorlunda bibehållen, till en del synlig genom uppstående sidohaller, af 24 fots längd; takhällarne öfver norra grafhalfvan, ehuru nedsjunkne, samt en öfver gångens början och en d:o aflyftad norrut. Af jord- eller stenkulle finnes nästan intet qvar. Denna merkliga graf är nu mycket förderfvad, ty egaren af Rössberga har icke längesedan uppfört en torpstuga ("Jakobsberg") alldeles öfver densamma."

1862 besöktes graven av Vitterhetsakademins antikvitetsinendent P. A. Säve,

som i sin reseberättelse för detta år avritat den (fig 2) och meddelar: "Gånggrift vid torpet Jakobsberg under Rössberga uti Valltorp, nästan alldeles till sin helhet förstörd, enär en stuga är byggd på sjelfva grafven samt då en mängd haller dervid antingen blifvit omvräkta, rubbade eller alldeles förstörda. - De 6 stenarne i gruppen a-a äro ännu orörda; men de 7 (här i planet synliga) uti gruppen b, som sträcker sig omkring 7 aln. ut från stuguväggen, äro om våren 1862 dñtförda, af hvilka den närmast väggen ligger högst eller 1 aln. 18 tum öfver marken, bildande täckstenarna på ett jämmerligt sätt till ett slags grift, samt hvilande på några små kullerstenar. Stenarne, af s.k. rödhall, af hvilka fältet rundtomkring och öfver allt är fullt, äro omkring 12, 14 tum tjocka. - Det hela är för all framtid förstört för forskningen !"

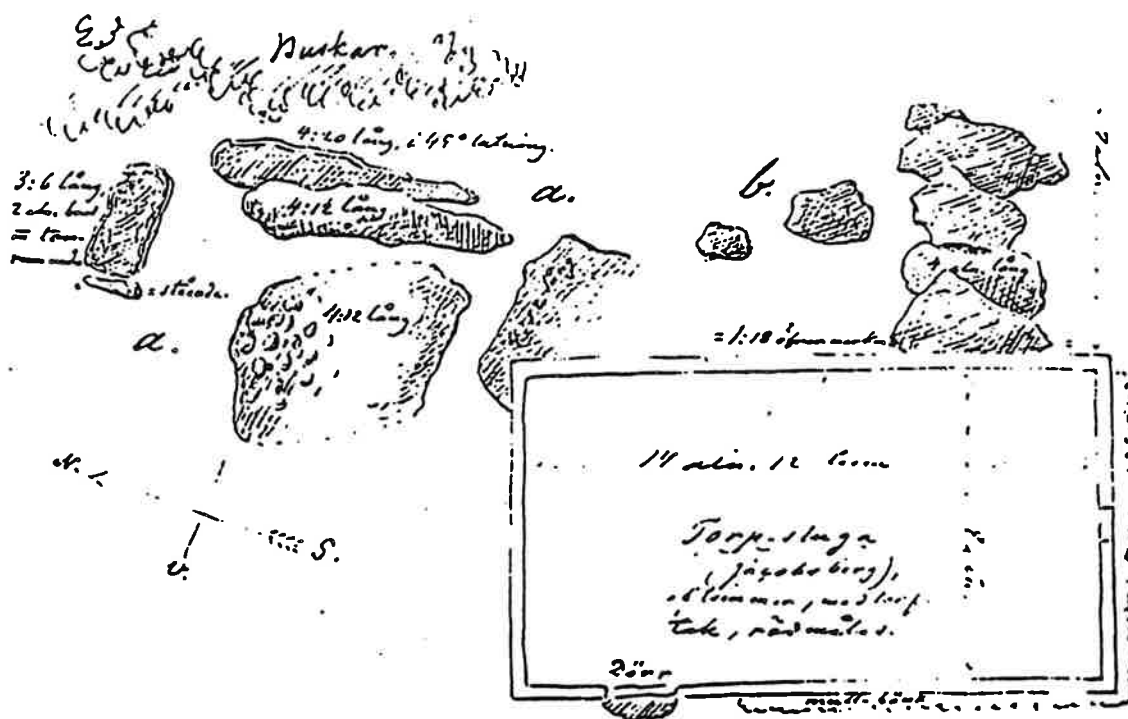

Fig 2. Säves teckning från 1862.

Även Sahlström har beskrivit gånggriften (1915 nr 156 och 1932 nr 20). Han omtalar att ägaren till Rössberga bötfällts för åverkan på fornlämningen och ålagts att återställa den. Torpstugan var 1910 riven. I övrigt lägger han ingenting till Alanders och Säves beskrivningar.

Även Raä's beskrivningar från 1960 resp. 1984 ger samma bild, dvs ingen påverkan på graven kan beläggas i sen tid.

P.P.

FORNLÄMNINGSMILJÖ

Fornlämningen är den nordligaste i en grupp av megalitgravar, som ligger i en nord-sydlig rad på några hundra meters avstånd från kalkstensplatåns kant (fig 3). Gruppen omfattar totalt 8 gånggrifter och 2 hällkistor. Till gruppen hör fyra tidigare undersökta gravar: gånggriften och hällkistan vid Rössberga (Valtorp 2:1 och 2:2), som undersöktes 1962 (Cullberg 1963) samt gånggrifterna Torbjörntorp 12 som delundersöktes 1985 (Heimann & Sjögren 1986a) och Torbjörntorp 1, som undersöktes 1986 (Heimann & Sjögren 1987).

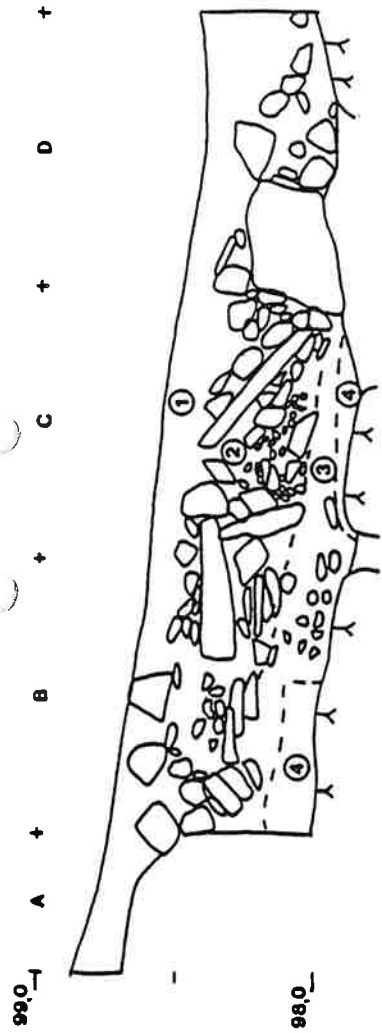
På Falbygdens museum och SHM finns även ett större antal lösfynd från olika delar av neolitikum registrerade, främst bestående av yxor, men även av en del mindre föremål samt boplatsfynd. De tycks främst ha framkommit i andra lägen än megalitgravarnas, nämligen i Åslesänkans sluttning och botten.

I samband med Cullbergs undersökning 1962 genomsöktes de närliggande åkrarna utan att några boplatsfynd påträffades. Stickprovsmässiga genomgångar har gjorts av oss med samma resultat. Sammanställt med inventeringsresultaten från Karleby, där boplatser påträffats i anslutning till sankmarker och vattenförekomster, tyder detta på att boplatserna i området har legat i de områden som förstörts genom kalkstensbrytning.

Över Rössberga säteri finns en del äldre lantmäterikartor. Äldst är en arealavmätning från 1686. Dessutom finns en karta från 1813 och en laga skifteskarta från 1911. Över de angränsande delarna av Torbjörntorps sn finns en karta från 1784 samt en laga skifteskarta från 1837.

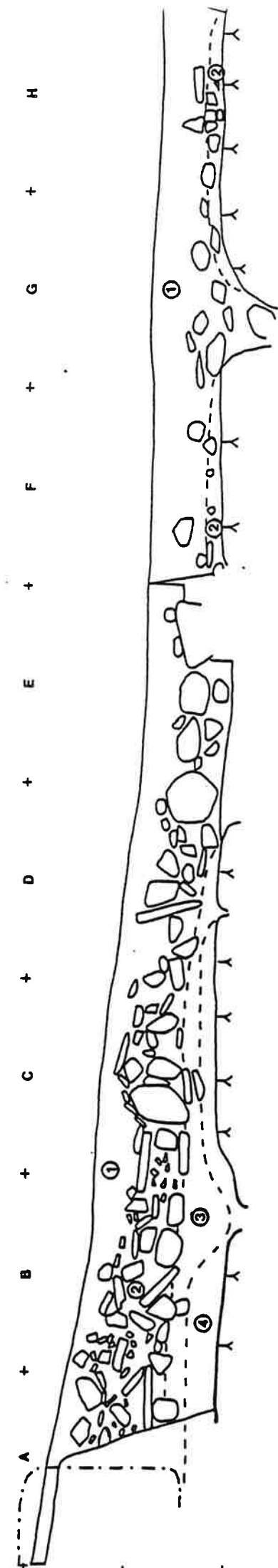
Enligt dessa kartor har områdena på kalkstensplatån huvudsakligen legat som ängsmark under 16- och 1700-talen. Torbjörntorpsdelen kallas då Högängen (jfr Högvallsled i Hilfelings beskrivning). Detta gäller fortfarande enligt skifteskartan 1837. Under 1800-talets senare del odlas området upp. Ekonomiska kartan från 1877-82 visar en hög uppodlingsgrad, där i stort sett samma impediment som idag återfinns. Samma sak gäller skifteskartan från 1911 över Rössberga. I ingen av dessa beskrivningar omtalas gravarna som fornlämningar utan kallas för "stenkulle", "hårdvall", "holme" och liknande.

Impedimentet kring Valtorp 1 bör rimligen ha tillkommit i samband med torpbygget i slutet av 1850-talet och har därefter varit tämligen oförändrat. Således har graven på både V och Ö sidorna ganska stora områden som knappast har odlats i historisk tid.

- ① Grästorv + matjord. Humös mo, mörkt gråbrun.
- ② Stenpackning. Mellan stenarna humös mo, gråbrun. Kalkflispackning till ca 2,8 m.
- ③ Äldre markyta. Humös grusig sandig mo, ljust rödbrun. Enstaka kolfragment.
- ④ Morän. Stenig grusig sandig mo, gulröd.

VALTORP I
PROFIL LINJE 2/3

- ① Grästorv + matjord. Humös sandig mo, mörkbrun
- ② Stenpackning. Mellan stenarna humös grusig sandig mo, mörkbrun.
- ③ Äldre markyta. Humös sandig mo, ngt grusig och stenig. Gråbrun. I A2-B2 ställvis svartbrun, ngt sotig och rödbränd.
- ④ Morän. Stenig grusig sand, gulbrun-rödbrun.

--- Projektion av den södra gånghällen.

Fig 7. Profiler.

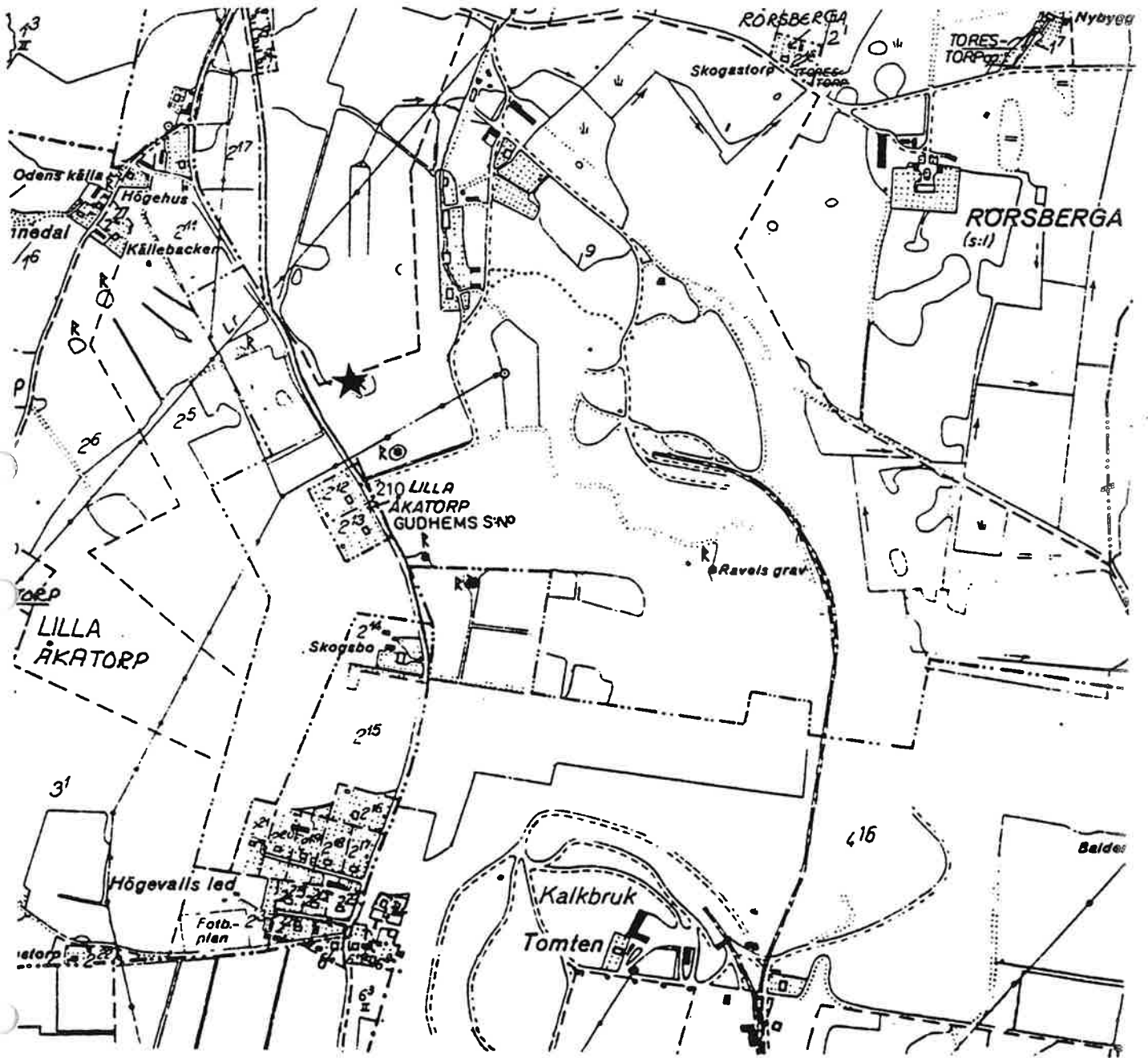
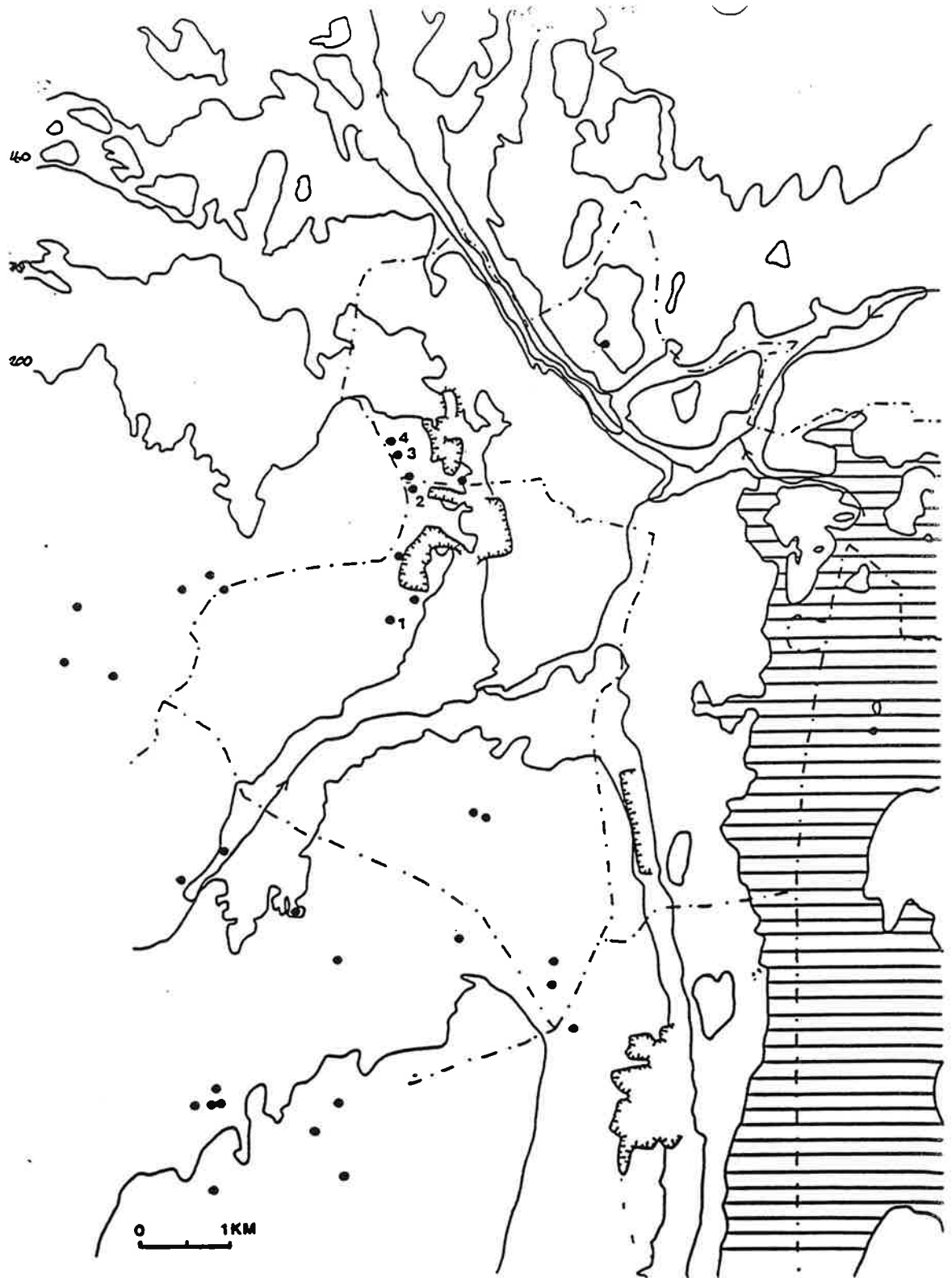

Fig 1. Utsnitt ur ek. kartblad^{et} 8D 1e Valtorp med den undersökta gånggriften markerad.

Fig 3. *Gånggrifter i Valtorps sn samt delar av Torbjörntorps och Gudhems socknar.*
 1) Torbjörntorp 12, 2) Torbjörntorp 1,
 3) Valtorp 2 (Rössberga), 4) Valtorp 1.

VALTORP I
TRB - KERAMIK
GRAM / KVAADRANT

1-4

	A	B	C	D	E	F	G	H
4			5	12	7 9	3 3	7	5
			4 6	2	3 11	12 9	1	3
3			1 17	4 4	26 10	9 17	13	2
				20 12	27 23	18 11	14	
2			9	33 41	18 63	29 39	13 15	1
			11 15	24 22	13 28	72 37	21 9	11 4
1			6 9	18 2	63 25	44 53	22 88	9 1
	3		3	4 3	44 20	9 28	37 6	17 1
0				10	41	6 9	15 5	
					4 10	19	4 1	
-1				6 8		5	9	
						1 1	1	

b d
a c

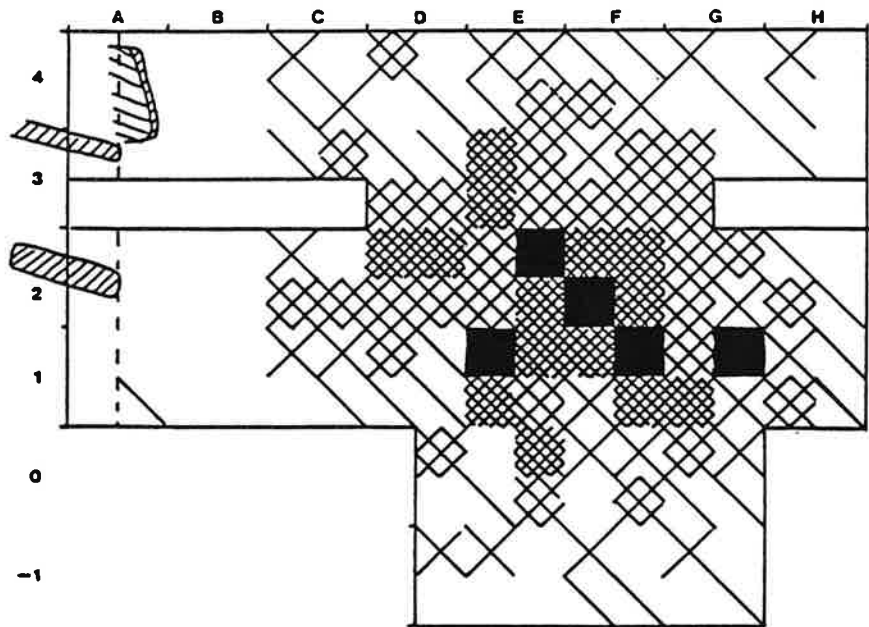

Fig 9. Utbredning av TRB-keramik.

ANLÄGGNINGSBESKRIVNING

Gångriften omges av en hög, ca 30 m i diameter och 1,3 m hög. Kammaren omges av en oval mitthög, 15x12 m stor (N-S) och 0,5 m hög. Denna omges i sin tur av en avsats, 3-6 m bred. Högens nedersta del är närmast konformad (fig 4-5).

Kammaren är rektangulär, ca 15,5 x 2,7 m stor (inre mått) och har riktning N-S. Den har därmed den näst största kammaren i Falbygden, troligen även i Norden. Endast den nordligaste tredjedelen av kammaren är synlig, då mellersta och S delarna täcks av torpgrunden. De synliga hållarna är av kalksten och utgör två stående långsidohällar i V resp Ö väggen samt tre takhällar, varav en sprucken i två delar. Sidohällarna höjer sig 0,4 resp 0,8 m över omgivande markyta. Den spruckna takhällen är ca 4x2,8x0,3 m stor, vilket utgör 3,36 km. Vikten kan beräknas till ca 9,1 ton. De övriga takblocken är endast delvis synliga. S änden av kammaren markeras av en gavelhäll av kalksten, synlig i markytan.

Gången är assymetriskt placerad. Avståndet till den N gaveln är 8,6 m och till den S 6 m. Dess längd är 9,5 m och bredden 1,0 m. Riktningen är till en början Ö-V, men i yttre delen svänger den söderut, så att de yttersta gångstenarna har riktningen 133 GON. Gången är väl synlig genom uppstickande kalkhällar i markytan. Takhällarna är däremot borttagna, bortsett från en delvis synlig ca 1 m bred häll som sticker fram under torpgrunden. Nyckelstenen är inte synlig.

I högens SÖ del (X 27/Y 13) syns två vertikala kalkhällar, stående på rad, i markytan. De är 1,0 resp 1,3 m långa och 0,2 m tjocka. Deras sammanlagda längd är ca 2,5 m och orienteringen är NV-SÖ. Kring dem är en rundad förhöjning i markytan, ca 2,5 m i diameter och 0,1 m hög. Troligen är detta en sekundärgrav, ev. en hällkista.

På kammarens centrala och södra delar är en torpgrund, ca 9,5x6 m stor (166 GON). I dess mitt är ett spisröse, 2,5x2 m stort. På ömse sidor om gångens inre del ligger två gråstensblock samt en fyllnad av mindre klumpstenar, varöver en kalkstenshäll ligger. Detta är den av Säve omtalade konstruktionen från 1862. Strax N härom ligger ytterligare två kalkhällar i markytan. Dessa tre hällar är troligen gångtakhällar, som flyttats i samband med torpbygget.

Mitthögen är skadad genom en ca 5 m lång och intill 2 m bred svacka omedelbart N om husgrunden. En ca 4x2,5 m stor grop finns också i högens NV del. Odlingssten är pålagd i högens N och S kanter.

Graven vårdas genom Läns museets och Skogsvårdsstyrelsens försorg. Den är beväxt med gräs samt ett par lövträd.

GRÄVNINGSIAKTTAGELSER

Arbetsgång

1987 upptogs en 5x4 m stor yta omedelbart Ö om de yttersta synliga gånghällarna, varav den västligaste halvmetern endast avtorvades och rensades ner till stenpackningen. Dessutom grävdes en 1x0,5 m stor provruta Ö om huvudschaktet. 1988 utvidgades ytan åt Ö och S för att avgränsa fyndförekomsten (jfr fig 6).

Ytorna avtorvades för hand och rensades med grävsked ner till stenpackningen. Dess yta dokumenterades. Schaktet grävdes därefter i kvm-rutor och all jord sållades. Fynden registrerades i kvadranter inom kvm-rutorna, och i 10 cm-nivåer och/eller stratigrafiska lager. Rutindelningen framgår av schaktplanen, fig 6.

I rutorna A2a-H2c lämnades en 0,5 m bred profilbänk. Denna grävdes endast delvis. Profilbänkens S vägg samt N schaktväggen i ruta A4-E4 ritades och fotograferades.

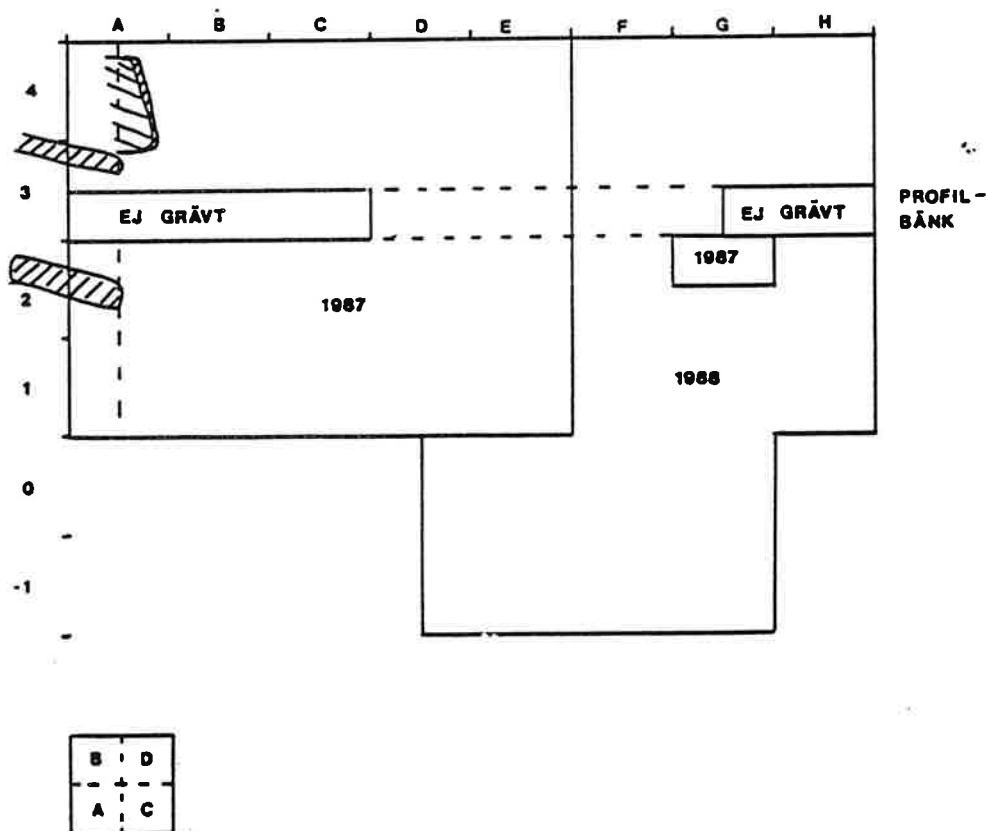
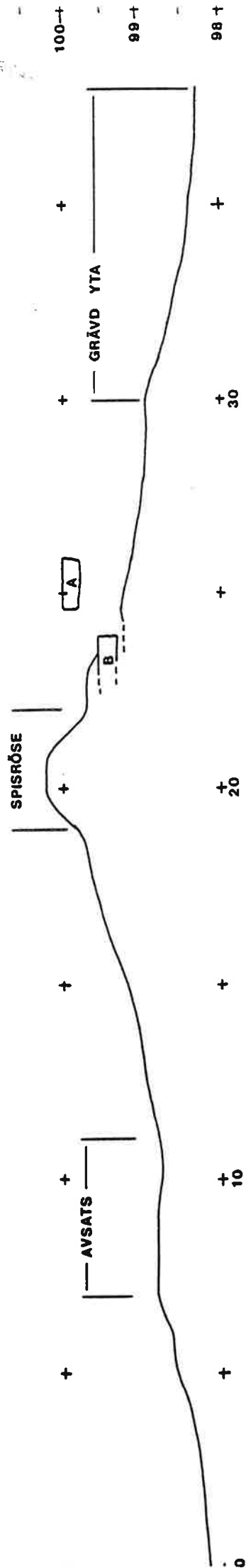

Fig 6. Översikt över rutindelning och grävningsomgångar.

VALTORP I
MARKPROFIL LINJE Y 80

A Kalkstenshål upplagd 1862, använd som fix (=100).

B Gångtakhål av kalksten.

Fig 5. Markprofil.

Lagerföljd

Överst fanns ett 0,1 till 0,3 m tjockt matjordslager (fig 7, lager 1).

Därunder fanns en stenpackning (fig 7, lager 2). Den bestod huvudsakligen av gråstenar, 0,1-0,5 m stora men vanligen 0,1-0,2 m stora. I ett område framför gångmynningen bestod packningen av kalkstensflis. Kalkflispackningen visade sig åt N fortsätta under gråstenspackningen, som här endast var ett skift (0,1-0,15 m) tjock. Kalkflisen var ca 0,1-0,4 m tjock och överlagrade en packning av större stenar med en del kalkhällar, intill 0,7 m stora. Dessa låg huvudsakligen horisontellt. I ruta A-B/3-4 låg i botten av kalkflispackningen en större kalkhäll tillsammans med flera mindre intill fasadhällen. Detta kan knappast vara en kullfallen fasadhäll, utan den torde vara lagd på den äldre markytan. Invid den N schaktväggen fanns två mindre stående kalkplattor. Ingen konstruktion kunde dock iakttas.

Stenpackningen glesnade gradvis mot Ö och bestod i H-rutorna endast av spridda stenar. Någon klar gräns kunde inte ses. Tjockleken varierade från ca 0,5 m invid gånghällarna till ca 0,15 m i Ö schaktkanten.

En större sten i ruta E4 låg ovanpå stenpackningen.

I ruta B4 framkom en stående kalkstenshäll i anslutning till den norra gånghällen. Den var ca 1,0 m lång, 0,5 m hög och 0,1 m tjock. Den lutade något åt Ö. Detta är med all säkerhet en fasadhäll. S om gången påträffades dock ingen sådan.

Fynd förekom på stenpackningens yta, särskilt i E-rutorna. De bestod dels av TRB-keramik, flinta och br ben, dels av yngre material. Det senare utgjordes bl a av jä-keramik (F 261), av SN-keramik (F 35 + 46) samt av nacken till en skafthålsyxa (F 62). Med ledning av detta kan stenpackningen tidigast ha tillkommit under senneolitisk tid. I de tjockare delarna av stenpackningen närmare gången fanns fynd huvudsakligen i stenpackningens understa 10 cm. Det daterbara materialet här var enbart mellanneolitiskt.

Under stenpackningen fanns över större delen av ytan ett lager av humös sandig mo med inslag av grus och mindre stenar (fig 7, lager 3). Färgen var gråbrun - ljus rödbrun. Detta tolkas som en neolitisk markyta. I rutorna A2-B2 var lagret ställvis sotigt och svartbrunt till färgen. I schaktets NV del saknades både lager 3 och lager 4, och här gick stenpackningen ända ner till berget. Även lager 3 innehöll

fynd, uteslutande av mellanneolitisk typ.

Ett intill 0,25 tjockt skikt av morän följde därunder (fig 7, lager 4). Den bestod av gulbrun - rödbrun stenig grusig sand. Fynd förekom i moränens överkant, i övrigt var den fyndtom. I ruta A1-C1, A2c-d, A3 och A4 grävdes inte moränlagret.

Botten utgjordes av kalkstensberg. Det hade en nästan plan yta på nivån 98,05. I berget fanns talrika sprickor, i vilka de ovanför liggande lagren dragits ner. Fynd påträffades i sprickorna ner till ca 0,5 m djup under bergets yta.

FYNDMATERIAL

Beskrivning

Fynden har sammanställts i tabell 1. Den största mängden utgörs av keramik. Ca 1,5 kg keramik framkom, varav ungefär hälften är ornerad. Antalet skärvor är 793, vilket är jämförligt med den närliggande Rössbergagraven, som hade 819 skärvor (Cullberg 1963). Skärvorna är dock mera fragmenterade i Valtorp 1, varför totalvikten inte blir mer än ca hälften av Rössbergagravens. Huvuddelen av keramiken är mellanneolitisk TRB-keramik, men som nämndes ovan finns även inslag av keramik från senneolitikum och järnålder. De yngre fynden påträffades i stenpackningens ytlager, medan TRB-keramiken även fanns i och under densamma.

En preliminär bedömning av keramiken tyder på att ca 20-30 kärl kan vara företrädda. Kärlen tycks genomgående små, och typmässigt dominerar små trattbägare med utvikt, på båda sidor dekorerat mynningsparti, s.k. brämbägare. I likhet med övriga undersökta gravar på Falbygden ansluter sig keramiken närmast till den skånska megalitkeramiken.

Vanligaste dekorelement är fyllda trianglar och vertikala band, men också vinkellinjer, större vinklar, rader av intryck samt yttäckande ornament förekommer. De vanligaste teknikerna är dragna linjer och olika slags intryck, ofta med ett fint, spetsigt instrument. Mera ovanliga är kam- och tandstämpel samt mejselintryck.

Jämfört med sydiskandinavisk keramik innebär detta en dominans för MN III- stil, även detta ett drag som återfinns i megalitgravskeramik både i Västergötland och Skåne.

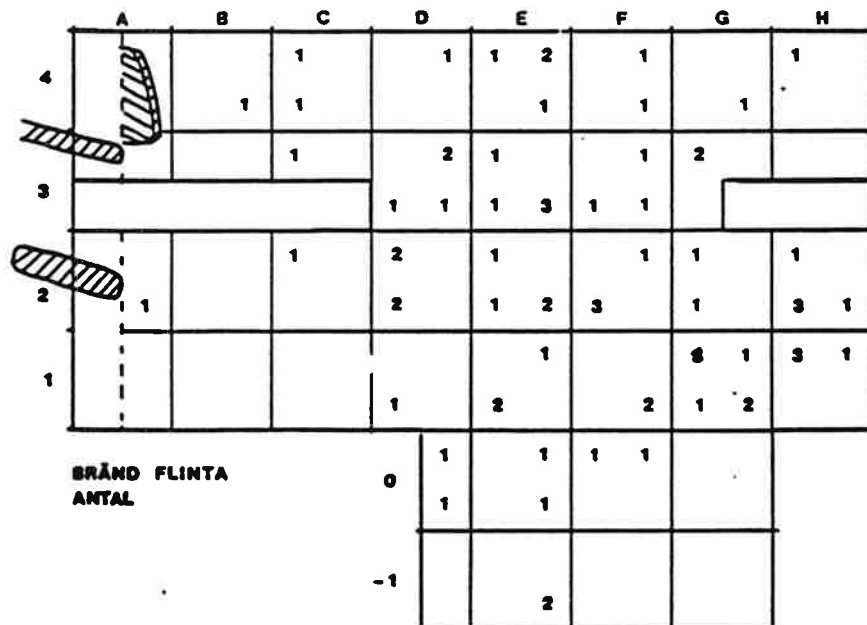
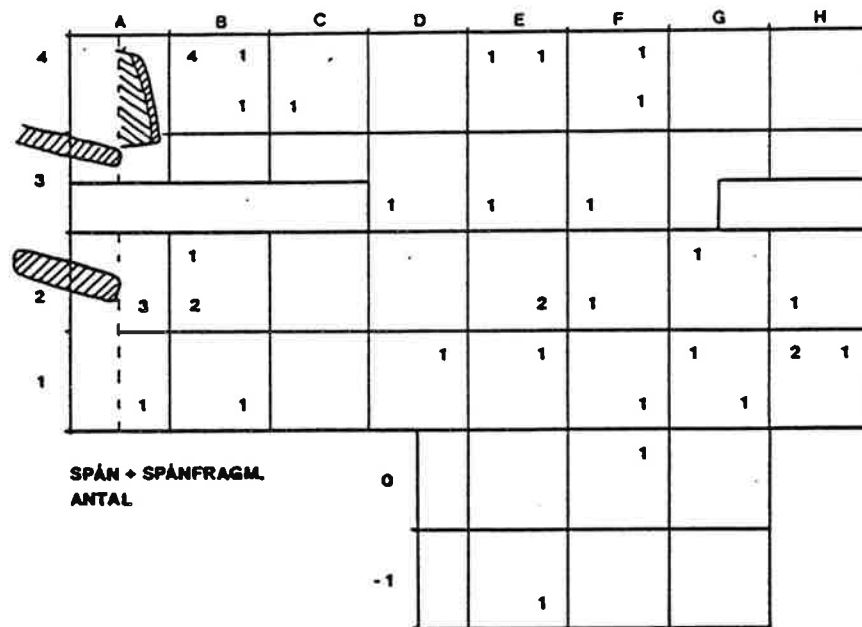
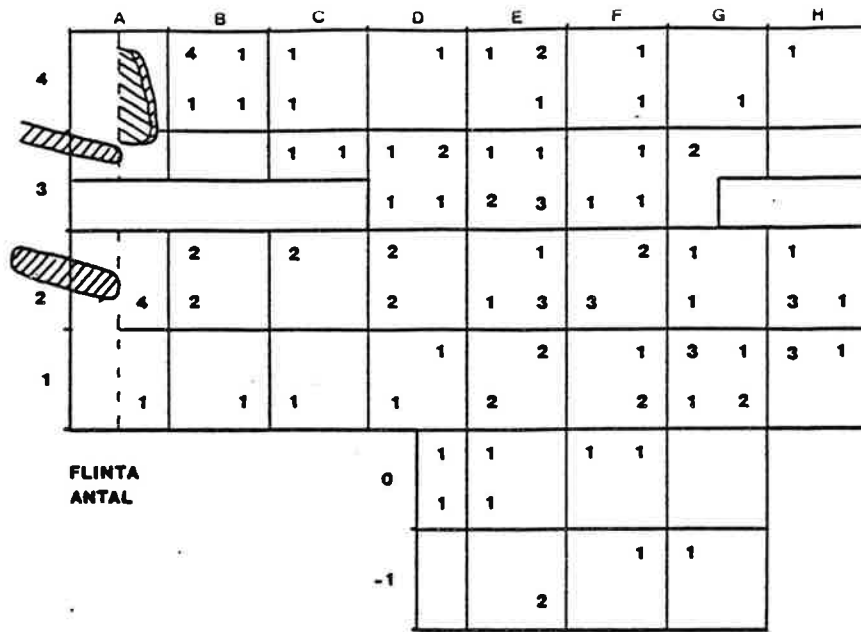

Fig 10. Utbredning av flinta.

TABELL 1. SAMMANFATTNING AV FYNDEN.

	1987		1988		TOTALT	
	ant	vikt	ant	vikt	ant	vikt
KERAMIK, dek.	146	392	137	377	383	769
odek.	199	361	211	517	410	771
summa	345	753	348	898	793	1540
FLINTA						
Spånskrapa, dubbel	1	3			1	3
Spån m ret	2	2	1	2	3	4
Spån m slipyta	1	4			1	4
Avsl m slipyta	3	3	1	1	4	4
Splitter m slipyta	1	<1			1	<1
Övr sl flinta m slipyta	1	30			1	30
Spån, inkl fr.	21	108	12	36	33	144
Avslag	19	23	22	47	41	70
Splitter	6	<6	5	<5	11	<11
Övr sl flinta	2	2	3	6	5	8
STEN						
Skafthålsyxan, nackfragm.	1	300			1	300
Avslag, bergart	2	11			2	11

Intressant är det också att notera att vissa dekorer som är vanliga i den näraliggande Rössbergagraven här är ovanliga eller helt saknas. Detta gäller bl.a. bukstreck, mejsel- och tandstämpelorning, som endast finns i enstaka exemplar, samt schackbrädesmönster och krysskraffering, vilka helt saknas. Trots gravarnas

geografiska närhet finns alltså påfallande skillnader i keramiken. En tidigare iakttagen tendens att varje megalitgrav har en egen keramikstil tycks alltså förstärkas av detta material. Närmare analyser måste göras för att undersöka i hur hög grad detta kan föras tillbaka på kronologiska, produktionsmässiga eller sociala faktorer.

Den senneolitiska keramiken (F35 + 46) bestod av ett par stora, odekorerade buxskärvor med rak form och antydan till vulst vid botten. Dateringen är dock något osäker.

Järnålderskeramiken (F 261) utgjordes av en tjock skärva av svartbrunt gods med mycket fin magring. Den är atypisk i formen och kan ev. härröra från ett lock med handtagsknopp eller möjligtvis från en botten till ett litet kärl.

Flintmaterialet var sparsamt, liksom vid övriga undersökta gånggrifter. Det bestod enbart av sydsandinavisk flinta. Endast ett redskap, en dubbel spånkrapa, påträffades. I övrigt var ca hälften av flintorna spån och spånfragment. Även detta är typiskt för gånggriftsfynden. Två tekniker förekommer: en del spån är slagna från koniska kärnor medan andra är slagna från cylindriska. De senare bör dateras till mitten eller slutet av mellan-neolitikum.

I övrigt utgjordes flintorna av avslag och avfall, varibland också förekom några bitar med slipade ytor och några med retusch. En stor andel av flintavfallet bestod av bränd flinta, medan spånen till större delen var obrända.

Av bergart påträffades dels två avslag, dels det ovannämnda fragmentet av en senneolitisk skafthålsyx. Bergarten i den senare var tät och finkornig diabas, som kan vara av både Kinne- och Hunnetyp (bestämning av Krister Svedhage, Geol. inst. Gbg).

Utbredning

Keramikens utbredning framgår av fig 9, som visar totalvikten i gram per kvadrant, med SN- och Jå-keramik borträknad. Keramiken ligger i ett ca 25 kvm stort område mitt för gångmynningen och på ett par meters avstånd från den. Huvudkoncentrationen ligger 3-4 m från gången. Eftersom fynden avtar jämnt mot schaktkanterna kan man räkna med att största delen av fyndområdet undersökts.

Utbredningen liknar övriga västgötska och skånska megalitgravars, med undantag

för att avståndet till gången är ett par m större. Spridningen skiljer sig därmed från de danska megaliterna, där keramiken ligger på ömse sidor om gången, på och invid fasadhällarna.

Flintans utbredning är mera spridd. Dock finns skillnader mellan olika kategorier av flinta. Utbredningen av bränd flinta sammanfaller med keramiken, medan spånen och -fragmenten visar koncentrationer invid gången (fig 10).

KOMMENTARER

Undersökningen har på flera punkter bekräftat iakttagelserna från de tidigare undersökningarna inom projektet. Det gäller bl a konstruktionen. Högen har en komplex uppbyggnad med mitthög och avsats, och vid gångmynningen fanns en fasadhäll. Liksom hos övriga gravar i Rössbergagruppen var högformen flack.

Framför gångmynningen fanns en stenpackning, s.k. mynningsröse. Det har troligen inte anlagts tidigare än senneolitisk tid. Även detta stämmer väl överens med tidigare iakttagelser. Efter mellanneolitisk tid tycks mynningsområdena förlora sin betydelse. Efterbegravningar från brons- och järnålder finns huvudsakligen i högens yta eller ibland i kammaren.

Fynden från mellanneolitisk tid består av keramik, flinta och brända ben. Huvudmassan utgörs av ca 1,5 kg TRB-keramik från uppskattningsvis 20-30 kärl. Genom denna undersökning har ett intressant material framkommit, som kan användas för stil- och råmaterialjämförelser med gravar i Rössbergaområdet och övriga Falbygden. En preliminär bedömning av keramiken visar både likheter och skillnader i dekor jämfört med den närliggande Rössbergagraven (se ovan). En tidigare iakttagen tendens till att varje grav har egna stildrag i keramiken kan här få ytterligare styrka. Liksom vid övriga västgötska gånggrifter påminner keramiken om skånsk megalitkeramik, och huvudmassan torde kunna parallelliseras med den sydkandinaviska MN III-stilen.

Trots att kammaren är den näst största i Falbygden med en längd på 15,5 m är keramikmängden inte större än vid övriga välbevarade mynningsområden som undersökts, och där gravarna varit av något över medelstorlek (Gökhem 31, Valtorp 2 och Valstad 8). Inget tyder således på något direkt samband mellan gravstorlek och keramikmängd.

Att verkliga skillnader i keramikmängd ändå funnits, antyds av förhållandena vid Torbjörntorp 1, Torbjörntorp 12 och Skärv 82, där endast ett fåtal TRB-skärvor påträffades.

Flintmaterialet domineras av spån och spånfragment. En del av dessa är slagna från cylindriska kärnor och bör dateras till senare hälften av MN. Den övriga flintan består till större delen av brända avslag, splitter och övrig flinta.

Två olika depositionsmonster har kunnat påvisas. Keramik, bränd flinta och troligen även brända ben ligger i en ca 25 kvm stor koncentration 3-4 m utanför mynningen. Spånen ligger däremot i tre grupper, varav två ligger på ömse sidor om gångmynningen, medan den tredje sammanfaller med keramiken.

LITTERATUR

Alander, Per Gustaf

- 1860 Om "Gånggrifterne" i Vestergötland. Ett bidrag till forn-kännedomen om detta landskap. Den allmänna undervisningens gynnare och vänner inbjudes härigenom till afhörande af de offentliga årsexamina vid Skara högre elementarläroverk den 6:te, 7:de och 8:de juni 1860. J. Petterson, Skara.

Cullberg, C

- 1963 Megalitgraven i Rössberga. Stockholm.

Heimann, C & Sjögren, K-G

- 1985 Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund. Ett forskningsprogram. Opubl. ms, inst för arkeologi, Göteborg.
- 1986a 4 Gånggrifter. Arkeologiska undersökningar på Falbygden 1985. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund". Opubl. ms, inst för arkeologi, Göteborg.
- 1986b Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund. Utvidgat forskningsprogram. Opubl. ms, inst för arkeologi, Göteborg.
- 1987 Torbjörntorp 1, gånggrift. Arkeologisk delundersökning 1986. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund". Opubl. ms, inst för arkeologi, Göteborg.

Hilfeling, K.G.G.

- 1788 ANMÄRKNINGAR UTI ANTIQVITETEN på en 8 dagars resa i Westergötlands fahlbygd. VFT 1942:70-85.

Sahlström, K-E

- 1915 Förteckning över Skaraborgs läns stenåldersgravar. VFT III. Skara.
- 1932 Gudhems härads fornminnen. Skövdeortens hembygds- och fornminnesförenings skriftserie 3. Skövde.

Säve, P.A.

- 1869 Utdrag af Antiquitets-Intendenten P.A. Säves afgifna berättelse för år 1862. ATS II:79 ff.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Ek. kartblad	8D 1e:1 Valtorp
Koordinater	X 6458,45 Y 1370,72
Fastighetsnr	Rörsberga 1:9, Valtorps sn, Falköpings kommun
Markägare	Dr Mannius Rössberga gård 520 50 Stenstorp tel 0515-312 59
Grävningstid	12/8 - 31/8 1987 11/7 - 22/7 1988
Personal	Karl-Göran Sjögren Per Persson Eva Englund Åsa Algotsson Betty-Ann Munkenberg Bjarni Einarsson
Grävd yta	1987 19 kvm 1988 17 kvm
Dokumentation	Översiktsplaner i 1:100, detaljplaner och profiler i 1:20. Foton i färg och sv. Inmätningar i förhållande till fristående koordinatnät. Nivåer i förhållande till gånggriftens högsta punkt (=100).
Förvaring	Fynd, foton, ritningar och övrig dokumentation förvaras på inst. för arkeologi, Göteborg.

VALTORP 1 1988

LUP LAGER		NIVÅ	KERAMIK				FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.		
	NR		OROV. ST	OROV. ER	OROV. ST	OROV. ER	ART.	ST	GR	ART.	OROV. ST
D-1a										EJ GRÄVD	
D-1b										"	
D-1c										FYNSTOM	
D-1d	200				1	6				BR BEN	1
D0a										EJ GRÄVD	
D0b										"	
D0c	201									BR BEN	1
D0d	202		1	8	1	2				"	
E-1a										AUSLAG	
E-1b	203		1	8						AUSLAG	
E-1c	204									"	
E-1d	205									BR BEN	1
E0a	206				1	2				FYNSTOM	
E0b	207		1	2						"	
E0c	208									BR BEN	2
E0d	209									BR BEN	1
E0e	210									"	4
E0f	211		1	3	2	7				"	8
E0g	212									"	1

VALTORP 1 1988

2

LÖP LAGER	NIVÅ	F NR	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.	
			OROV. ST	OROV. GR		ART.	ST GR	ART	ST GR
E0d OVAN STENP	20-	213	1	4					
U. STENP		214	1	3					BR BEN 1 <
SPRICKA		215	1	3					
E1c OVAN STENP.	20-	216	1	2					PEL RUTA?
F-1a STENP		217	1	1					
F-1b OVAN STENP.	20-30	218	1	3	4				
F-1c STENP		219	1	1	<				
F-1d									
F0 OVAN STENP	20	220							FYNSTOM 1 <
F0a U STENP		221							BR BEN 3 <
F0b STENP		222	3	5	2	1			
U STENP		223							
F0c STENP.		224		3	12				
U STENP		225							
SPRICKA		226		1	7				
F0d STENP.		227	2	7	2	2			2 /
U STENP		228							4 /
									4 /

AVSLAG

ÖVR SL. FLINTA

SPÄNFR

VALTORP 1 1986

3

LÖP LAGER	NIVÅ NR	KERAMIK			ANM.	FLINTA/STEN ART.	ÖVRIGT/ANM. ART.	ST GR	ST GR
		ORV. ST GR	ORV. ST GR	ORV. ST GR					
F1	RENING	229	1	<1					
F1a	20-25	230							
	25-35	231	4	9					1 1
	35-40	232							138
	40-	233		1					31
F1b	10-20	234		1					21
	20-30	235	1	2					341
	30-40	236	9	33					64
	40-	237		4	7				6140
F1c	10-20	238	1	1	<1				41
	20-25	239	3	6	<1				11
	25-35	240	2	2	11				21
	35-BTN	241	1	4					1912
		242	1	3					103
F1d	10-20	243							1313
	20-25	244		4	10				341
	25-35	245	1	1	14				106
	35-BTN	246	1	1	27				11050
									3315

AVSLAG
SPÅNFR

AVSLAG

1 H SFRÖESAVTRYCK

BR BEN

BR BEN

VALFRÅ 1 1988

4

OBJEKT	LÅGERS NIVÅ	F NR	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.	
			ORV. ST	ORV. ST GR		ART.	ST GR	ART.	ST GR
F2	REUSNING	247						BR BEN	19
F2a	OVAN STENP.	10-20 248						"	31
	STENP.	20-25 249	2	5			AVSLAG	"	31
	STENP.	25-35 250	3	10	27		AVSLAG	"	75 30
	SPRICKA	35-40 251	5	15	3		AVSLAG	"	60 21
	SPRICKA	40- 252	5	14	3		SPRICKA	"	54 21
F2b	STENP.	20-30 253	4	10	4	9		"	10 9
	SPRICKA	30-40 254	2	3	3	3		"	19 27 13
	SPRICKA	40- 255			3	4		"	5 2
F2c	STENP.	20-25 257	5	7	4	16		BR BEN	94 11 4
	SPRICKA	10-20 256	2	2	8	7		"	37 8 3
	SPRICKA	25-35 258	2	2	3	5		"	40 13
	SPRICKA	259						"	35 17
F2d	OVAN STENP.	10-20 260						BR BEN	44/16 1 4
	STENP.	20 261	5	13	1	18		"	6 1
	SPRICKA	20-25 262	2	4	6	14		"	18 7
	SPRICKA	25-35 263	2		2	7		"	19 7
	SPRICKA	264						"	

VALTÄRRI 1 1988

5

SÄP F3a	LJUP LAGER	NIVÅ NR	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.	
			OKN. ST	OKN. ST ER		ART.	ST ER	ART	ST ER
		20-30 265	1					BR BEN	4 2
		30-40 266	2	9			43/95	"	25 4
	SPRICKA	40-50 267	1	3			SPÄNFR	"	14 9
		20-30 268	1	5			2/1	"	2 1
	SPRICKA	40-50 269							
		20-30 270						BR BEN	5 7
		30-40 271	1	3			22/14	"	16 6
		40-50 272					AUSLAG	"	1 5
		20-30 273	1	3					1 4
		30-40 274	1	2			5/2	"	4 1
	SPRICKA	40-50 275					ÖVR. SL. FLINTA	"	
		10-20 276	1	3					
		20-30 277	2	4			9/2		
		30-40 278						BR BEN	6 1
	SPRICKA	40-50 279						"	3 1
		10-20 280						BR BEN	1 4
		20-30 281						"	1 4
		30-40 282	1	3			3/3	"	1 4

VALTORP 1 1788

6

ENHET	LÅGER	NIVÅ	FNR	KERAMIK		FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.	
				ORRN. ST	ORRN. GR	ART.	ST GR	ART.	ST GR
F4c			20-30 283	2	4			BR BEN	1 <1
	SPÄNKA		30-40 284	1	1		1*		
			40-50 285						
F4d			10-20 286	1	3		1*		
	SPÄNKA		40-50 287						
6-1a	OVAN STEUP		20-30 288					BR BEN	2 <1
6-1b	OVAN STEUP		20- 289	3	9		2 <1	- -	1 <1
	U. STEUP.		290					- -	1 <1
6-1c	RENSNING		291	1	1			FYNDSTAM	
6-1d									
60a			20-30 292					BR BEN	2 <1
	U. STEUP.		293	1	4				
60b	OVAN STEUP.		20- 294	2	7		1 6		
	U STEUP		295	1	2			- -	1 <1
60c			20-30 296						
	STEUP.		297	1	1			- -	2 <1
60d	U STEUP.		298	1	4		1 <1	- -	4 1

GUR LAGER	NIVÅ NR	KERAMIK				ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.	
		ORN. ST	ORN. ST	ORN. ST	ORN. ST		ART.	ST	ART.	ST
G1 S/a	299	1	2	2	13			BR	BEN	22
	10-20 300		1		1			- -		24
	20-25 301	1	2				30/5	- -		24
	25-35 302	6	11	4	19			- -		24
	35-BTN 303	2	4							165
G16	20-25 304			1	1			BR	BEN	93
	25-35 305	3	9	10	9			- -		2710
	35-BTN 306	1	2	1	1			- -		156
	10-20 307			1	3					
G1C	25-35 308	1	3					BR	BEN	151
	35-BTN 309							- -		121
	20-25 310									
G1D	25-35 311	5	12	30	71			- -		305
	35-BTN 312	1	1	2	4			- -		31
	10-20 313	1	3							
G2A	20-25 314	14	5	2	4			BR	BEN	51
	25-35 315	3	7					- -		32A
	35-BTN 316	1	2					- -		105

AVSLAG

SPÄNFR
AVSLAG

AVSLAG
SPÄNFR

SPÄNFR

AVSLAG

30/5

5/19

3/2

33/8

53/17

VEN. FRÄNTRYCK

VALTORP 1 1788

8

LJUR LAGER		NIVÅ	FNR	ORVN. ST ER	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN	ST GR	ÖVRIGT / ANM.	ST GR
620	SPRICKOR		217	2	1	8	FELRENTA! 626+ 62d vända 1987.	hi 62c		BR BEN	10 08
625	FEL	25-55	318		1	1				FYNSTOM	13 5
628		30-40	319	2	1	5				BR BEN	13 4
629		10-20	320	1	1	3				BR BEN	4 2
629		20-30	321	2	2	3		3/5		" -	1 4
629	SPRICKAS	30-40	322	1	2	4		AVSLAG	2*	" -	2 1
629		40-50	323	1	1	3				EV-GRIND	
629		20-30	324							BR BEN	2 1
629		30-40	325					2/9		" -	1 5
629		40-50	326					3/6		" -	1 4
629		00-40	327							BR BEN	3 1
629		10-20	328	1	1	6					
629		20-30	329								
629		10-20	330		1	1					
629		30-40	331						1*	BR BEN	2 1
629										FYNSTOM	

X/3

VALTORP 1 1988

9

SÄTT	DJUP	NIVÅ	LAGER	NIVÅ NR	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT / ANM.	
					ORN. ST	ORN. ST		ART.	ST GR	ART	ST GR
H1a		10-20		332	2	3				BK BEN	1 <
		20-25		333						"	10 /
		30-40		334	1	9					
H1b		10-20		335		1					
		20-25		336	1	3		SPÄNFR AVSLAG	2* / 1* <	BK BEN	2 <
		25-35		337	1	1	2 4			"	15 <
H1c		10-20		338			1 1			"	1 <
H1d		25-35		339	1	1				"	5 /
		35-45		340	1	2	1 1	SPÄNFR	1* 2	"	4 <
H2a		10-20		341						BR BEN	1 /
		20-25		342	2	9		SPÄNFR AVSLAG H SEPARATA AVSLAG	1* 3 1* 1 1* 1	"	3 <
H2b		25-35		343	1	2					
		20-25		344	1	1					
		25-35		345							
H2c		20-25		346							
		25-35		347	1	2	1 2	SPLITTER	1* <	BR BEN	2 <
H2d		10-20		348							
		10-20		349				SPLITTER	1* <	"	2 <
H2e		10-20		350						"	2 <

VALTORP 1 1788

10

SMPET	LÅGUP	NIVA	FNR	KERAMIK		ANM.	FLINTA/STEN		ÖVRIGT / ANM.
				OKN. ST	OKN. ST GR		ART.	ST GR	
H3a				1					EN GRÄVD
H3b		10-20	349	1	2				BR BEN
H3c									EN GRÄVD
H3d									FYNROTEN
H4a		10-20	350	1	2	FRITÄUTREYCKE ?			
		20-30	351		2				
H4b		20-30	352		1				
		SPRICKA	40-50	353	1			AUSLAG	* 2
H4c		SPRICKA	40-50	354					
H4d									FYNROTEN
		DUMHÖGEN	355	1	2			ÖVR. SL. FLINTA	1 3
					4				
					5				